

ATEBE

Dinî Araştırmalar Dergisi
Journal for Religious Studies
e-ISSN: 2757-5616

ATEBE Dergisi | Journal of ATEBE

Sayı: 11 (Haziran / June 2024), 79-90

Théodore Flournoy: İnanan Bir Bilim İnsanı

Théodore Flournoy: A Believing Scientist

Rochedieu, Edmond. "Théodore Flournoy Un Savant Croyant: Etude de Psychologie Religieuse".
Revue de Théologie et de Philosophie 33 (1945), 187-201.

Tercüme

Gülhan Lekesiz

Yüksek Lisans, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Manevi
Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı
Master of Arts, Social Sciences University of Ankara, Institute for Islamic Studies, Department of
Spiritual Counselling and Guidance
Ankara, Türkiye
gulhan.lekesiz@student.asbu.edu.tr
orcid.org/0009-0007-1151-8023
ror.org/025y36b60

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Çeviri Makalesi / Translation Article

Geliş Tarihi / Date Received: 16 Nisan 2024 / April 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 26 Haziran 2024 / June 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran / June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Cite as: Rochedieu, Edmond. "Théodore Flournoy: İnanan Bir Bilim İnsanı". çev. Gülhan Lekesiz. *ATEBE* 11 (Haziran 2024), 79-90. <https://doi.org/10.51575/atebe.1469411>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iTenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir/This article has been scanned by iTenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Gülhan LEKESİZ**).

Yayıncı / Published by: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi / Social Sciences University of Ankara.

Bu makale Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisans (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC).

Théodore Flournoy: İnanan Bir Bilim İnsanı

Öz

Kıta Avrupa'sında din psikolojisinin kurucuları arasında mümtaz bir yere sahip olan Théodore Flournoy Hristiyan inancına sıkı sıkıya bağlılığıyla tanınan bir bilim insanıdır. Gençlik yıllarında, teolojik eleştiri ve dini bağlılık arasında gidip gelen Flournoy, içsel çatışmaların bile birleşme ve uyum içinde sonuçlanabileceğini göstermiştir. Bu deneyimler, çağının aydınları arasında nadir görülen bir durumdur. Bu anlamda Flournoy' un hayatı, modern dünyanın bilimsel ve dini fikirleri arasındaki gerilimi anlamak için önemli bir vaka çalışmasıdır. İnsan iç dünyasındaki karmaşıklığın altını çizen Flournoy, çelişkili eğilimlerin bile anlamlı bir bütünlük içinde var olabileceğini iddia etmektedir. Derin bir inanca sahip olmasına rağmen, Flournoy dinin gerçek yaşamla bağımlı koparmasını ve kilisenin dar görüşlülüğünü eleştirir. Ayrıca o, dini değerlerin daha derinlemesine anlaşılması için yoğun bir çaba sarf etmiştir. Bu noktada Flournoy, bilimsel insan deneyimini tam olarak açıklamakta yetersiz kaldığını, bilimsel bilginin dinin yerini alamayacağını ve hayatı ve var oluşu anlamada dinin önemli bir rol oynadığını savunmuştur. Dini inanç itibarıyla Flournoy, kilisenin öğretilerine katı bir şekilde bağlı kalmaktan kaçınmıştır. Ona göre organik ve psikolojik bir olgu olan dini gerçeklik dogmatik yaklaşımlarla anlaşılabilir. Bu nedenle, Flournoy'un yaşamı ve öğretileri, bilimsel düşünce ile manevi inanç arasındaki dengeyi anlamak ve bu ikilinin birbirini tamamladığını göstermek için önemli bir örnek teşkil eder.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Théodore Flournoy, Dindarlık, Nesnellik, Bilimsellik, Bilim ve Din.

Théodore Flournoy: A Believing Scientist

Abstract

Théodore Flournoy, one of the founders of the psychology of religion in continental Europe, was a scholar known for his firm adherence to the Christian faith. In his youth, Flournoy oscillated between theological criticism and religious devotion, demonstrating that even internal conflicts can result in unity and harmony. These experiences were rare among the intellectuals of his time. In this sense, Flournoy's life is an important case study for understanding the tension between scientific and religious ideas of the modern world. Underlining the complexity of the human inner world, Flournoy argues that even contradictory tendencies can exist in a meaningful unity. Despite his deep faith, Flournoy criticises the disconnection of religion from real life and the parochialism of the church. He also made an intense effort for a deeper understanding of religious values. At this point, Flournoy argued that science is insufficient to fully explain human experience, that scientific knowledge cannot replace religion, and that religion plays an important role in understanding life and existence. In terms of religious belief, Flournoy avoided strict adherence to the teachings of the church. According to him, religious reality, which is an organic and psychological phenomenon, cannot be understood with dogmatic approaches. Therefore, Flournoy's life and teachings constitute an important example to understand the balance between scientific thought and spiritual faith and to show that these two complement each other.

Keywords: Psychology of Religion, Théodore Flournoy, Religiosity, Objectivity, Scientificity, Science and Religion.

Hayal gücümüzü kullanarak 1875 yılına, yani 70 yıl öncesine geri dönelim. Romand Zofingensler, Morat'ta bahar bayramını kutluyorlar. Onlardan biri olan Jean-Elie David şöyle anlatıyor: “Bir gün öğleden sonra, yaklaşık elli kişi bir otel odasında bira bardakları etrafında toplandık. Yirmi yaşındaki gençler gibi; politika, sanat, bilim ve din gibi konular hakkında tutkuyla konuşuyorduk. Cenevre Fen Fakültesi'nde altıncı dönemini tamamlayan ve o zamana kadar sessiz kalan biri, pencerenin pervazında oturmuş, kulaklarında kep, bir elinde, işaret parmağıyla bastırıldığı pipo, ayaklarını dayadığı bankın üzerine çıkıp yüksek sesle: “Ben bir Hristiyan'ım, beyler, çünkü Hristiyanlık insanlığa en yüksek ve en saf ahlakı sunar...” dedi. Bu ifade bir anlık şaşkınlığa neden oldu. “Ben bir Hristiyan'ım” ifadesi bir teoloji öğrencisi için daha anlaşılır olabilirdi. Ancak bir bilim öğrencisi için bu ifade şaşırtıcıydı. Carl Vogt'un alaycılığı ve materyalizmi hepimizi etkilemişti. Schopenhauer'i yeni keşfedenler için, *İrade ve Temsil olarak Dünya* karamsarlığı damıtıyordu. Aramızdaki daha saygın kişiler, *Bilinçaltı Felsefesi'* ni okumuş ve içselleştirmişlerdi. Bu eser, o zamanlar kalplerde olmasa da burjuva çevrelerimizin toplumsal geleneklerinde yaygın olan dar görüşlü Ortodoksluk' a karşı bir direniş olarak görülüyordu. Bir bilim öğrencisi çıkıp geleneksel inancı değil, vicdanını ve İsa'nın sade öğretilerine olan içten bağlılığını vurgulayarak bütün cesaretiyle kendini Hristiyan olarak ilan ediyordu.¹

Bu, 21 yaşındaki genç adam, pozitivist felsefenin karşısına çıkmaktan çekinmeyen Theodore Flournoy'du. Gelecekte Cenevre Üniversitesi'nde deneysel psikoloji profesörü olacak olan Flournoy, bir gün hem keyifli hem de bilimsel bir hassasiyetle yazılmış olan *Des Indes a la planete Mars* (Mars'a Yolculuk) adlı etkileyici bir çalışmayı yayımlayacaktı. Güz döneminde, Flournoy ilahiyat Fakültesi' ne kaydolur. Aylar boyunca, Louis Segond'un rehberliğinde İbranice'ye giriş derslerine, Oltramare'in Yeni Ahit derslerine ve Auguste Bouvier'nin temel inanç esasları derslerine katılır. Kış döneminin sonlarına doğru bir gün, arkadaşı David onu büyük bir zoolojik sınıflandırma tablosu üzerinde çalışırken bulur. Flournoy, bilim sınavına hazırlanıyordu. Şüphe uyandıran biri olmak istemediği için İlahiyat'ı bıraktığını söyler.

Bu değişim - dönüşümün ne anlama geldiğini merak edebiliriz. Acaba karşımızda, bir gün kendilerini heyecanlandıran şeyleri reddeden kararsız ve dengesiz bir kişi mi var? Yoksa belirgin olarak ayrı eğilimlerin bir arada bulunduğu, ancak bu zıtlığın kişiliği bozmayıp aksine zenginleştirdiği, oldukça nadir rastlanan ilginç bir psikolojik tip mi var? Flournoy' da durum tam olarak böyle görünüyor. Yirmi bir yaşından itibaren çift yönlü bir tutum belirginleşiyor: Bir yanda son derece sağlam Hristiyan inançlarını ifade etmekten çekinmeyen, diğer yandan ise teolojiye karşı açık bir güvensizlik içeren ikilemlerle bir tutum sergiliyor. Bu iç çatışma, yıllar geçtikçe azalmak yerine, hayatın tüm deneyimlerinden beslenerek büyüyor. Ancak, dikkate değer başka bir diğer nokta daha var; bilim adamlarının inancını kaybettiği veya bilimsel

¹ Edouard Claparede, “Théodore Flournoy”, *Gazette de Lausanne* (7 Kasım 1920), 6.

yöntemlere karşı çıkan inananların sayısının çok olduğu bilinen bir gerçektir. Bu zıt eğilimler, kişide bir çatışmaya veya birinin diğerine baskın çıkmasına neden olabilir. Ancak, Flournoy'da bu eğilimler hiçbir sorun oluşturmadan gelişiyor. Sonunda, bu farklı eğilimlerin her biri kendi meyvesini veriyor ve Flournoy'un kişisel çabasıyla uyum içinde birleşiyor ve acı çeken ruhlara kendi desteğini esirgemiyor.

Henri Bergson, "Ahlak ve Dinin İki Kaynağı" adlı eserinde, medeniyetlerin ve bireylerin manevi gelişimindeki derin nedenleri inceler. Bir şeyin iki parçaya ayrılmasını ifade eden "dikotomi yasası" ile bireylerin ve toplumların manevi gelişimindeki aşırı durumları ifade eden "çifte çılgınlık yasası" gibi kavramları kullanır. Bergson, bir tez ve antitezin birleşerek bir sentezin oluşturduğu Hegelci düşünceyi reddeder. Ona göre, sentez (her ne kadar Bergson terimi kullanılsa da) zıt iki fikrin çatışması yerine zamanla veya düşünce değişiklikleri sonucunda doğar. Toplumların ve bireylerin evrimi, başlangıçta birleşik olan eğilimlerden başlar ve bu eğilimler zamanla ikiye ayrılır ve birbirinden farklılaşır. Bu süreç genellikle belirli bir sırayla ilerler: Lüks ve refah dönemini genellikle bir asketizm ve özveri dönemi takip eder; inançsızlık, inancın geri dönüşüyle kaybolur. Ancak Bergson, her durumun bu şekilde olmayabileceğini, bazen çatışmaların aynı anda var olabileceğini belirtir. Bu durumda, bir birey veya toplum, birbirleriyle hiç kesişmeyen iki farklı yolda ilerleyebilir ve bu paradoksal bir yolculuk olabilir.

Flournoy'un ruhsal gelişimi, Bergson'un evrimsel yasalarının ikinci biçimini yansıtıyor gibi görünüyor. Hayatının başında, henüz gerçekleşmemiş birçok fırsatla karşı karşıya olan Flournoy, bilim ile teoloji arasında seçim yapmak konusunda tereddüt ediyor. Ancak yaşadığı psikolojik bir sarsıntı, zihnindeki karmaşayı netleştiriyor. Eğitim hayatının başlangıcında, yani yirmili yaşlarında bir şüphe dönemi geçiriyor. Bu içsel krizi başarıyla aşıyor ve bu onu olgunlaştırıyor ve dönüştürüyor. "Eski bir arkadaşı, o zamandan beri, fikirlerini değiştirmiş ve yenilemiş olabilir, ancak yaşadığı deneyimlere dayanan temel inançları hiç değişmedi."² diyor. 1904 yılında Sainte-Croix'deki Hristiyan Öğrenci Derneği'nin toplantısında bir konferans verdiği esnada Flournoy, İsa'nın kişiliğini etkileyici bir şekilde tasvir ediyor. En çok sevdiği ve en mükemmel dini deha olarak adlandırdığı kişinin kahramanlığını, zekâsını ve cömertliğini övüyor. Sonunda, "İsa'ya olan inancın gençlik yıllarında onu yol gösterici olarak seçenler için, hayatın en son anına kadar, gençlik pınarı gibi manevi bir yenilenme ve bitmek bilmeyen bir güç kaynağı sunduğunu"³ hatırlatıyor. Bu ifadesinin kişisel bir deneyime dayandığını ve bu durumun, "Gençliğimin inançlarına sadık kaldım." sözleriyle başlayan Ch. Secrétan'ın ünlü bir sayfasının okunmasıyla daha da kesinlik kazanıyor.

² Paul Seippel, *Journal de Genève* (1920).

³ Theodore Flournoy, *Le Génie Religieux* (Lausanne: 1904), 58.

Flournoy, gençlik yıllarında benimsediği inançlara sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Bu durum, onun hem incelikli bir araştırmacı hem de ikna olmuş bir inanan olduğunu gösterir. Her ne kadar çelişkili görünse de Flournoy aynı anda iki farklı yolu takip etmiştir: Bir yanda, teolojik yöntemlerle çatışan bilimsel araştırmalar, diğer yandan, başkalarına hizmet etme, acıyla mücadele etme ve adaletsizlikleri belirleme yeteneği ile kendini gösteren çocuk gibi saf ve samimi bir dindarlık. Bergson'un teorisi, ilk bakışta anlaşılabilir görünen bu durumu anlamamıza yardımcı olur. Flournoy, teolojik yöntemlerle ortaya çıkan sorunları zihinsel bir süzgeçten geçirdiğini iddia etse de hala Hristiyanlığın ateşli bir savunucusudur. Sadece din eleştirmenlerine karşı çıkmakla kalmaz, aynı zamanda zekasının kaynaklarını kullanarak gençlik günlerinde kendisini sınırsız bir şekilde adadığı Efendi'nin öğretilerini alçakgönüllü ve mütevazı bir şekilde uygular.

Son olarak, Bergson'un varsayımlarını yeniden değerlendirme hakkını kendimizde görerek belirtelim ki teolojik spekülasyonlara eleştiri ve kişisel dini bağlılık gibi iki zıt eğilim, ayrı yollar izlemek yerine sonunda birleşmiştir. Bu birleşme, Flournoy'u yaşamının son yıllarında tanıyanların şaşırarak fark ettiği bir manevi huzur yaratmıştır. Bu bağlamda, Kasım 1920'nin başında, 66 yaşında, önce kendisini ele geçiren hastalığa karşı var gücüyle savaşmış ve ardından uzun süren hastalığı sükûnet ve teslimiyetle kabul ederek huzur içinde uykuya dalmıştır.⁴

Şimdilik, sadece Flournoy'un zengin kişiliği üzerinde ayırım yasaasının olumlu etkisini gözlemleyelim. Bu yasa, onun olağanüstü yeteneklerini sergileme fırsatı sağlar. Büyük ihtimalle, üniversite eğitiminin başında, bu derin eğilimler iki karşıt gruba ayrılmamış olsaydı, birçok yetenek kendini ifade etme fırsatı bulamazdı.

1. Teolojiye Yönelik Eleştiriler

Flournoy'un teolojiye yönelik eleştirileri nelerdi ve bu eleştirileri yıllar içinde nasıl geliştirdi? Kendi zamanındaki dini düşüncede fark ettiği eksiklikler – ve belki de bazı olumsuz değerlendirmelerin, entelektüel nedenlerden çok, tanık olduğu pratik tutarsızlıklardan kaynaklandığı düşünülebilir – bu zayıflıklar üç başlık altında toplanabilir: katı inanç yapısı, yaşanan gerçeklikten kopukluk, öğretilerin ikincil önemi.

1.1. Katı İnanç Yapısı

Flournoy, abartısız bir şekilde, her türlü katı inanç sisteminden nefret etmiştir. Teolojiye karşı eleştirilerin çoğu kilisenin dar görüşlülüğüne veya hoşgörüsüzlüğüne yöneliktir. Ancak, bu katı düşünce yapısı, bilim insanının araştırmalarını çarpıtıp dini tecrübeye sağır olmalarını da aynı şekilde eleştirilmiştir. “Fanatizm ve hoşgörüsüzlük, o kadar yaygın insan kusurudur ki en

⁴ P. Seippel, A. Reymond ve G. Berger, Flournoy'un kişiliği ve eserlerine özel bir sayı, içerisinde Flournoy'un Kant üzerine daha önce yayımlanmamış sayfaları da bulunmaktadır (La Revue de Théologie et de Philosophie, 1921).

kültürlü kişilerin bile bunlardan arınması gerekmektedir. Ancak, bu kusurlar yüksek bilimsel kültüre sahip bireylerde bulunduğu, değerlerine değer katmak yerine gülünç görünmelerine sebep olur.”⁵

Ancak, dini dar görüşlülük çok ciddi bir durumdur. Tanık olduğu itiraflardan, aşırı dini otorite özellikle hassas kişiliklerde ne kadar yıkıcı olabileceğine şahit olabilmektedir- ve bu konuda “Modern bir Mistik” adlı dini psikoloji monografisinin etkileyici sayfalarında, bazen yazarımız öfkelenir ve “basit ruhları, onlara uygun olmayan bir sistemde zorla tutmaya çalışmanın hem aptalca hem de zalimce olacağını” açıkça belirtir. Sonra, sevdiği hafif alaycı ve sevimli tonuyla devam ederek “Kuşkusuz, hayatları boyunca hazır buldukları dogmatik kabuklardan başka entelektüel sığınakları olmayan dini bireyler var. Ayrıca, ruhani varlıkların korumaya ihtiyaç duymuyor gibi görünenler de mevcut. Ancak, salyangozun kendi kabuğunu oluşturduğu gibi, kendi entelektüel sığınağını ve anlayışlarını inşa etmek zorunda olanlar da inkâr edilemez. Onları yabancı bir entelektüel kabuğa sokmaya çalışmak veya hayatları boyunca oluşturdukları kabuklarını tarumar etmek dayanılmaz acılar yaşatabilir.”⁶ Bu nedenle, kişisel deneyimlerinden yola çıkarak öğrencilere şu tavsiyeleri verir: “Dinimiz, bir konfeksiyon butiğinde hazır bir ceket alır gibi dışarıdan gelen bu veya şu düşünce akımını pasif ve ilgisiz bir şekilde kabul etmekten ibaret olmamalıdır; gerçekten canlı, özümsemiş ve ruhani varlığımızın bir parçası olmalıdır... Önemli olan, Tanrı'nın veya vicdanımızın önünde olabildiğince dürüst olmamız ve inançlarımızda, şüphelerimizde ve hatta inançsızlıklarımızda samimi olmamızdır.”⁷

1.2. Teoloji Gerçeklikten Uzak

Teolojiye yönetilen ikinci eleştiri, gerçek yaşamla bağlantısını kaybetmiş olmasıdır. Bu, Flournoy'un sürekli vurguladığı bu eleştiri olup beklenmedik faktörler ve durumlarla tekrar su yüzüne çıkar. İlk olarak, psikolog bakış açısından birçok teoloğun yaptığı gibi dini deneyimin “tek, sabit, tek meşru ve kanonik olarak yetkili tip'e tabi olduğunu, bu gruba ait olmayan diğer tüm ruhların çaresiz yanlış yola sapacağını ve inançsızlık çöllerinde, günahların çamurlarında kaybolacağını” varsaymalıyız. Ancak, ön yargısız bir şekilde sorgulanan gerçeklik, dini mizaçlar arasında belirgin farklılıklar olduğunu bize gösterir. Bununla birlikte, teoloji birliği dayatan bir tutum sergiler ve “bireysel çeşitlilikleri dogmatik bir formülün buhar silindiri altında ezme”⁸ hayalini kurar. Ayrıca, “Tanrı'nın iradesi ile Mesih'in iradesi arasında var olabilecek temel

⁵ Theodore Flournoy, *Esprits et Mediums* (Genève: 1911), 234.

⁶ Theodore Flournoy, *Observations de Psychologie Religieuse* (Archives de Psychologie, 1945), 349.

⁷ Flournoy, *Le Génie Religieux* (1945), 9.

⁸ Theodore Flournoy, *Les Principes de la Psychologie Religieuse* (1945), 13.

ilişkileri incelemek yerine”⁹, İsa'nın psikolojik ve insani özelliklerini, yani kahramanlığını, zekasını ve cömertliğini anlamak daha anlamlı olabilir.

Psikolojik bilgiyle donanmış bir bilim insanı kısa süre sonra, sıkıntı çekenlerin huzurunda manevi anlayış ve rehberlik bulduğu bir gönül insanı haline gelir. Flournoy, bir papazın ölümcül sonuçlara yol açan ve zorlu mücadelelerin yaşandığı bir itirafa tanıklık ettiğini öğrenir. Papaz, kişinin olayda sorumluluğu olmadığını öğrenmesine rağmen, manevi rehberliğini kınamaktan yana kullanır. Tanrı'nın affedilmesi gereken böylesine büyük bir suç olmasaydı, bu tür acılara izin vermeyeceğini ifade ederek hitabet yeteneği ile cezanın suçluluğunu kanıtlar. Ancak bu psikoloğun anlayışı ve duyarlılığı, bir kişinin umudunu yeniden kazanmasına ve hayatta bir amaç bulmasına yardımcı olmuştur. Flournoy'a ulaşan mesajlar, teologların gerçeklikten ne kadar uzak olduklarını göstermektedir: “Olayların ciddiyetini göz ardı etmeden, siz farklı bir yaklaşım sergilediniz. Bana gösterdiğiniz saygı ve verdiğiniz değer, söylediklerinizin içeriğinden çok yardımcı oldu. Durumu bilmenize rağmen ne bakışınızda ne tavrınızda bir küçümseme veya bir kınama izine rastlamamış olmam, kendime olan güvenimi yeniden kazanmama ve cesaretimi toplamama yardımcı oldu.”¹⁰

Flournoy, teologların genellikle yürüttükleri manevi rehberliğin, yaşam problemlerinin tıbbi yönlerini bilinçli bir şekilde göz ardı ettiğini iddia eder. Bedensel ve sinir sistemi hastalıkları, irade zayıflığı, korku veya zararlı görüntülerden kaynaklanan rahatsızlıklar gibi konular, göz ardı edilmesi tehlikeli olan gerçeklerdir. Ancak teologlar bu sorunların sadece dini yönüne odaklanırlar ve içsel bir dönüşüm beklerler. Oysa ilk adım, iradenin normal kullanım sürecini zorlaştıran ya da imkânsız kılan olumsuz etkilerin ortadan kaldırılmasıdır. Flournoy, manevi rehberlik uygulamalarının sonuçları sayesinde, psikolojik açıklamaların, yalnızca ahlaki ıstırapların çeşitli tezahürlerini değerlendirdiğimiz bakış açısını bile değiştirebileceğini bilmektedir. Bunlar arasında, mücadele etmenin kesinlikle zorunlu olduğu, ancak ahlaki bütünlüğü hiçbir şekilde etkilemeyen geçici ve hastalıklı aşamalar bulunmaktadır.

Kısacası, Flournoy'a göre teoloji, deneyim verilerinin bir kısmını feda ederek ve dolayısıyla gerçekliği görmezden gelerek kaçınmayı başaran metafizik gibi görünmektedir.

1.3. Doktrinler İkincil Öneme Sahiptir

Teolojiye ya da daha doğrusu onun oluşturduğu dogma ve doktrinlere yönelik üçüncü bir eleştiri bulunmaktadır: Bu entelektüel yapılar, ne kadar önemsenirse önemsenirse sonuçta, yan ürünlerdir. Din psikoloji prensiplerinde düşüncelerini açıkça ifade eden Flournoy, “Bir psikolog için din, aslında bireyin organik ve psikolojik varlığının içsel bir durumu veya sürecidir. Bu,

⁹ *Ibid.*, 33.

¹⁰ Theodore Flournoy, *Une Mystique Moderne* (1945), 13.

bireyselliğin en derin katmanlarından kaynaklanan duygusal ve iradi olaylarla kendini gösteren, kendiliğinden bir değişim veya içgüdüsel bir itme türüdür. Bu olaylar, zekayı ve hayal gücünü harekete geçirerek bireyin iç dünyasında hissettiği ve deneyimlediği şeyler hakkında daha az veya daha çok uygun açıklayıcı fikirler, temsiller ve kavramlar oluşturur. Sonuç olarak bu düşünme sürecinden doğan dogmalar ve teolojik kavramlar, dini bilincin temel verileri üzerinde sonradan yapılan düşünme çalışmasından kaynaklanıyorsa, psikoloji açısından bir değere sahiptirler. Ancak bu değer, görünmez dünyanın doğası hakkında iddia edilen kesin gerçekler olarak değil, derin ve doğrudan yaşanan bireysel deneyimleri zihinsel olarak ifade etme ve duygusal imajlara veya sözlü kavramlara çevirme çabaları olarak görülür. Ancak bu deneyimler, her türlü kesin tanımlamaya karşı direnç gösterir ve somut gerçekliklerinde tam olarak ifade edilemezler.”¹¹

Flournoy’un doktrinlere karşı bir bakış açısına sahiptir ve dogmatik sistemlere karşı herhangi bir sempatisi beslemez, ancak bunların kaçınılmaz olduğunu kabul eder. Ona göre, bu sistemler “canlı özünün buharlaştığı kurumuş bir kalıntıdan”¹² başka bir şey değildir. Gelgelelim ki doktrinlere karşı olan antipatisi ciddi nedenlere dayanır, çünkü ona göre dogmatik çalışma samimiyeti zedeler. Yaşam ve evrenle ilgili somut eylemler ve deneyimler, teorik kavramlar ve formüllerle yer değiştiriyor mu? “Bu, fikirleri netleştirebilir ve tartışmaları teşvik edebilir, ancak aynı zamanda, dünyada var olma ve ona tepki verme şeklimizi belirleyen temel ve canlı gerçeği bozar. Örneğin, bir botanistin çiçeği incelemek için parçalara ayırması gibi bu süreç de yaşamın ve evrenin doğal ve organik yapısını bozar.”¹³

Bir doktrinden beklenen şey, bireyin çok sayıda hayati ihtiyaçlarına yanıt vermek olmalıdır, değil midir? Bu nedenle, bu koşul yerine getirildiği ölçüde, metafizik veya teolojik sistemleştirme girişimlerine içerdikleri tutarsızlık nedeniyle eleştiri getirmek tamamen anlamsızdır. Bu görüşe dayanarak Flournoy, dogmatiklerin çalışmalarına pek fazla ilgi göstermez. Cenevreli psikolog, dini düşüncelerin sistemli bir şekilde düzenlenmesine karşıdır. Yirmi yaşındaki içsel krizden bu yana, başlangıçtaki ivme iki zıt akıma ayrılmıştır. Bu, bir yandan dini düşüncenin sistemli bir şekilde düzenlenmesine karşı çıkan bir akımı, diğer yandan ise doğruluk arayan ve sadece verimli keşiflere izin veren yöntemlere sadık olan bir bilim insanının yolunu izleyen bir akımı temsil eder.

Bu tür dini düşüncelere yönelik eleştirilere karşı, Hristiyanlık ve onun temsilcilerine karşı bilinçli bir düşmanlık duygusu oluşabilir. Ancak, Flournoy’un ruhundaki Hristiyan yaşam pratiğine duyduğu karşı konulmaz ilgiyi anlamaya çalışalım.

¹¹ Flournoy, *Les Principes de la Psychologie Religieuse* (1945), 15.

¹² Flournoy, *Le Génie Religieux* (1945), 28.

¹³ *Ibid.*, 27.

2. Dinin Savunulması

Genç bir öğrenci olan Flournoy, bilim adına nesillere aşılana materyalizme karşı isyan edip ateist pozitivizme karşı kararlı mücadelesini hiçbir zaman bırakmaz. Paul Seippel'in bir nekroloji makalesinde mükemmel bir şekilde ifade ettiği gibi: "Bize sistemli bir felsefe değil, modern düşünceye yönelik bazı hayati sorunları çözme yöntemini öğretti. Bu sayede bize büyük bir hizmet sundu. Bizi dini inançlar ile bilimsel gerçeklik arasındaki acı çatışmalardan korudu."¹⁴

Flournoy, kendi zamanının manevi durumu konusunda endişeliydi. Bilimsel determinizmin, aslında bir araştırma yöntemi olması gerekirken bilime dayalı bir metafizik açıklamaya dönüşmesi onun rahatsız ediyordu. William James hakkındaki kitabında, bilimin yeni bir evrimi sayesinde, gelecek nesillerin bugün şüphe duyulan birçok temel konuda, beklenmedik buluşlar veya yorumlarla belki de kesinlik kazanabileceğini belirtti. Ancak bugün, bu durumun oldukça belirsiz ve özellikle uzak olduğunu, bu yüzden bu sürecin bizi zorlayacağını ifade eder.¹⁵

Flournoy, sadece rahatsızlığı teşhis etmekle kalmaz, aynı zamanda harekete geçer. Psikoloji uzmanlığı ile başlar ve bunu teolojiyle birleştirmeyi hedefler. Yeniliklere açık olan Flournoy, din psikolojisine ilgi gösteren ilk kişilerden biridir. Ancak, bu yeni bilim dalının çekiciliği, sadece Claparede'in belirttiği gibi beklenmedik bir şekilde hızla büyümesi ve daha önce zayıf ve verimsiz olan bir dalın güçlü bir dal haline gelmesi değildir; daha çok, bu dalın kırılmadan vaat ettiği tüm meyveleri taşıyabilmesi için gerekli desteği sağlama görevi olmuştur.

Flournoy kendini agnostik olarak görüyordu ve gerçekliklerin bilinemez olduğuna, Tanrı kavramının ise anlayışımızın ötesinde olduğuna inanıyordu. William James'in felsefesini anlatırken aslında kendi düşüncelerini ifade ediyordu. Yalnız bu agnostik kişi, teolojinin sınırlarını zorlayan sorular sormaktaydı. O, içtenlikle inandığı Tanrı'nın en azından bilinçli, bireysel ve ahlaki bir varlık olması gerektiğini düşünüyordu.¹⁶ Bir kişinin bilinci, deneyimlerinden elde ettiği veriler arasında yaptığı seçim, kişinin içindeki en mükemmel gerçekliği, hatta daha fazlasını ortaya çıkarır.¹⁷ Düşünceleri zamanla gelişir ve değişir; ancak Tanrı'nın metafizik niteliklerini reddetmeye devam eder çünkü bunlarda inanan bir kişi için pratik bir değer veya somut bir etki bulamaz.¹⁸ Gördüğü veya yaşadığı acılar ve adaletsizliklerden dolayı mustarip olur ve yakınlarının trajik ölümüyle sarsıldığı bir dönemde Flournoy, Tanrı'nın sonsuz sevgisine olan inancını korumak için artık onun her şeye gücünün yettiğini iddia etmekten vazgeçer. Onu Maniheizm'le suçlasalar bile önemli değildir! Tanrı'nın iktidarsızlığına inanmak onun için huzur

¹⁴ Seippel, *Journal de Genève*. (7 Kasım 1920).

¹⁵ W. James, *La Philosophie de William James*. Saint-Biaise, (1911), 162.

¹⁶ Bk. *La Philosophie de William James*, 145.

¹⁷ Bk. *Les Principes de la Psychologie Religieuse*, 25.

¹⁸ Bk. *La Philosophie de William James*, 127.

vericidir. Daha sonra, bu konuları tekrar ele alır ve Tanrı'nın en yüksek metafizik düşünceleri ve en temel teolojik sorunları birleştiren bir kavram olduğunu düşünür.¹⁹ “Belki bir gün, insan aklı, Tanrı hakkında daha üst düzeyde bir sentez bulmayı başarabilir. Bu Tanrı ne tamamen soyut yasalar veya bilinçsiz güçler gibi kişiliksiz ne de kabaca antropomorfik anlamdan kişisel, ama hem kalbin ihtiyaçlarını karşılayan hem de zihnin alışkanlıklarını tatmin eden süper kişisel bir varlıktır. Ancak bu, bir tür uç kavramdır ve birçok insan için anlaması zor olabilir.”²⁰

Teologlardan öğrendiği birçok inanca duyarsız değildir, tam aksine. Kant'ın öğrencisinin etkisini gördüğümüzde, aklın ulaşamayacağı gerçekler, ona göre tek gerçeklerdir. Bu nedenle, kendisi için hayati önem taşıyan bu inançların, bir hastalık araştırması, istatistiksel bir inceleme veya bir medyum oturumu sırasında askıda alınması fikri onda rahatsızlık yaratır. “Bana öyle geliyor ki, onları bu şekilde tüm risklere maruz bırakarak bugün kabul edilen ve belki yarın çürütülebilecek olan bilimsel yorumlara veya sonuçlara bağlı kılarak varlığının en mahrem kaynaklarına yapılan bir saldırıdır.”²¹

Onun inancı, gerçekten sağlam temellere dayanmaktadır. Bu inanç, ona İsa Mesih'in vicdanların Efendisi ve ruhların Kurtarıcısı olduğunu gösteren kişisel ve yaşanmış bir deneyimdir. Kendi gözlemleri ve deneyimlerinden kaynaklanan heyecanını aşağıdaki satırlarda hissedebiliriz: “[Tanrı]'nın özel müdahaleleri, mantığın veya pozitif bilimin öngöremeyeceği durumlarda ortaya çıkar, ahlaki kişilikleri çöken ve hayatın gücü tarafından ele geçirilen bireylerin örneğidir. Bu bireyler, bu güçle birlikte yükselir ve umutsuzluk uçurumundan kurtuluşu bulurlar.”²²

Gençlik yıllarının en eski dostlarından biri olan Pastör Henry Berguer, onun hayatını şöyle tanımlıyor “Bu güzel, bütünleştirici, zengin, doğru, yükselen ve iyiliksever ömrün, birçok kişinin bilmediği bir kaynağı var. Bunun bir tanığı olarak bu kaynağın İsa Mesih olduğunu söyleme hakkım ve görevim var. Tüm yaşamı boyunca o, sadece bir Hristiyan oldu, ancak her zaman daha bilinçli ve daha derin bir şekilde. Onun inancı, diğer Hristiyanların Mesih hakkında inandıkları şeylere inanmak değildi. Onun inancı, kendi iç dünyasında, bilincinde hissettiği ve kabul ettiği bir varlık üzerine kurulu. Onu Tanrı'ya götüren birçok sebepler oldu. Ancak Tanrı'ya olan kesin inancını İsa vermiştir.”²³

Flournoy' un kilisesine olan bağlılığı, birçok özelliğiyle belirginleşmiştir. Örneğin, bulunduğumuz tapınakta düzenlenen ve halka açık bir konferansta, Protestan Kilisesi'nin yeni

¹⁹ Bk. *Le Génie Religieux*, 52. Claparède, E., Théodore Flournoy. Not: I, 100.

²⁰ Flournoy, *Une Mystique Moderne*, 223.

²¹ F.W.H. Myers, Ölümünden sonra yaptığı çalışmalar, *Arşivler*, cilt. II, 285. *Ruhlar ve Medyumlar*, 256'da yeniden üretilmiştir.

²² James. *La Philosophie de William James*, 136.

²³ *La Semaine Religieuse*, (1920).

anayasası üzerine yapılan konuşmalar sırasında, kendine özgü tutumuyla dikkat çekmiştir. Ayrıca, Saint-Pierre'deki Pazar ayinlerine düzenli olarak katılımı, bağlılığını ve tutkusunu daha mütevazı bir şekilde göstermiştir.

Sonuç

Flournoy'un izlediği ikinci yol, bir inanç insanının yoludur ve teolojiye karşı gösterdiği çaba, dini duygularını açığa çıkardığı gayret kadar önemlidir. Bergson, dikotomi ve çifte çılgınlık yasalarını formüle ederken aynı ilkel dürtüden doğan ve birbirinden sonsuza dek uzaklaşan, kendi sonuçlarının gelişiminde her biri güç kazanan ardışık ve farklı eğilimler olduğunu, bu eğilimleri taşıyan ivmenin sona ermesine kadar bu sürecin devam edeceğini belirlemiştir. Bu düşünce toplumun gelişimi veya bireyin toplum içindeki dönüşümü için bir yerde doğru kabul edilebilse de dini yaşamda farklı bir seyrin mümkün olduğunu, yani bu iki alanın yakınlaşarak uyumlu bir bütünlük oluşturabileceğini gösterir. Bir kişi inancıyla denge sağladığında, acı dolu krizlerde tüm olanakları, deneyimler sonra zıt eğilimleri bir araya getirerek yeni bir bütünlük oluşturur. Bu noktada en yüksek nitelikler, zihnin ve kalbin iş birliği ile huzuru içinde gelişir. Bu bağlamda, dikotomi ve çifte çılgınlık yasalarına, yeniden sağlanan uyum yasasını eklemek uygun olacaktır.

Flournoy'un son yıllarda ruh doktoru olarak yürüttüğü manevi misyon, bunun kanıtı değil midir? Bilim insanı olarak manevi yaşamla ilgili sorunlar hakkındaki derin bilgisini acı çekenlerin hizmetine sunar. İşte bu, birçok düşünürün başaramadığı ve birçok inançlı entelektüelin umutsuzca ulaşmaya çalıştığı bilgi ve iman bütünlüğü değil midir?

Yakın arkadaşlarından biri, bize şöyle anlatıyor: “Onunla uzun ve sık yaptığımız görüşmelerimizde, bana sıkça şöyle derdi: “Başkalarını çok eleştiriyoruz. Hatta zor durumda olanları bile çok fazla eleştiriyoruz; yargılamaya hakkımız yok, anlamak içinse sevmeliyiz, ama asla yargılamamalıyız.”²⁴ Bu, çağdaşlarına göre her şeyi anlama konusunda çok yetenekli olanlardan biri olarak bilinen bir adamdan kalan önemli bir derstir. Ancak, kendi değerlendirmesine göre, gerçekten anlamak için hata ve haksızlık yapmadan, en keskin zekayı en saf sevgiyle birleştirmek gerekir!

²⁴ A. de Morsier, *L'essor*. Alıntı: Ed. Claparède, *Théodore Flournoy* (1920), 112.

Kaynakça

- Claparede, Edouard. "Théodore Flournoy". *Gazette de Lausanne* (7 Kasım 1920).
- Flournoy, Theodore. *Le Génie Religieux*. Lausanne: 1904.
- Flournoy, Theodore. *Esprits et Mediums*. Genève: 1911.
- Flournoy, Theodore. *Observations de Psychologie Religieuse*. Archives de Psychologie, 1945.
- Flournoy, Theodore. *Les Principes de la Psychologie Religieuse*. 1945.
- Flournoy, Theodore. *Une Mystique Moderne*. 1945.
- James, William. *La Philosophie de William James*. Saint-Biaise, 1911.
- Rochedieu, Edmond. "Théodore Flournoy Un Savant Croyant: Etude de Psychologie Religieuse". *Revue de Théologie et de Philosophie* 33 (1945), 187-201.
- Seippel, Paul. *Journal de Genève*. 1920.